

Vriendenbulletin

Stichting Vrienden van de Stad Groningen

Nummer 123 Februari 2026 Jaargang 41

Westelijke rijbaan Laan 1940-1945
gezien in noordelijke richting
Foto: Tom van der Meulen

In dit nummer

Van de redactie	3
Piet Pellenburg: De oudste bedrijfsterreinen van de stad Groningen	4
Pieter Bootsma: Een wethouder die zijn werk graag voortzet, een interview met Rik van Niejenhuis	8
Hieke Oosterom: Bouw en Nieuw	10
Pieter Bootsma: Naar een nationale omgevingsvisie en een Gronings-Drentse schaa sprong (de Nota Ruimte)	13
Tom van der Meulen: Zij leerden Groningen dansen (nieuw boek)	17
Activiteiten	18
Groningana	19

Van de redactie

Eindelijk weer een bulletin! Door het late verschijnen van het septembernummer in oktober lukte het niet meer in 2025 een decembernummer te produceren. Met deze editie hopen we het verzuim goed te maken, maar niet zonder ons te realiseren dat het eigenlijk *usual business* is dat we jaarlijks met vier nummers uitkomen. De afgelopen periode heeft ons geleerd dat dit streven soms *om wat voor redenen dan ook* tot de categorie 'prijzenswaardige maar niet altijd te realiseren ambities' behoort.

Wat u hier leest is een tekst in het lettertype futura. Net als zijn neefje de calibri, waarin ik gewoonlijk mijn stukken typ, een schreefloze letter, dus niet met van die streepjes zoals de *Times*. Onze NAVO-partner aan gene zijde Donald Trump geeft aan de laatste de voorkeur, de calibri heeft hij in de ban gedaan, wegens 'te woke'. Ook MAGA, let maar eens op, heeft schreven op de petten. Dat geeft ons als Vrienden van de Stad een extra reden hier aan de, wat we nu denken te zien, goede kant van de geschiedenis te blijven. (Dat de geschiedenis niet binair is zij hier even vergeten).

AI (en hier noodzaakt de keuze voor de calibri en/of futura mij even duidelijk te maken dat ik hier *artificial intelligence* bedoel en niet het equivalent van *reeds*) is een faciliteit die inmiddels in academische kringen al een paar slachtoffers heeft geveerd – tenminste één hoogleraar is haar eredoctoraat misgelopen. Jean Pierre Rawie is door toepassing van AI voortijdig dood verklaard. Het is met AI dus uitkijken. Ruimer gezegd: het internet is een vuilnisbak waar je mooie dingen kunt vinden maar je moet wel een beetje weten wat je wilt en wat je zoekt. Zo is het misschien nog eens goed de missie van de Vrienden van een kleine toelichting te voorzien: de drie desiderata van Vitruvius voor de bouwkunst/kunde (schoonheid, stevigheid, gebruiksmogelijkheid) leveren, vertaald naar stedenbouwkunde en ruimtelijke ordening, voor ruimtelijke kwaliteit de aspecten belevingswaarde, gebruikswaarde en toekomstwaarde op. Toekomstwaarde betreft zowel beperking van de aantasting van de kwaliteit van de milieucompartimenten lucht, water en bodem met hun ecosystemen alsook aanpasbaarheid van een gebied voor mogelijk toekomstige andere behoeften.

Dit nummer begint met een stuk van Piet Pellenbarg over de oudste bedrijfsterreinen in de stad Groningen en hij plaatst dat in het perspectief van 'geleding van steden'. Hieke Oosterom, nieuw lid van de redactie, neemt ons mee op haar zoektocht naar Jugendstil in Groningen en daarbuiten. Pieter Bootsma heeft weer het nodige over het bestuurlijk-ruimtelijk beleidsveld te melden en Tom van der Meulen las een interessant boek over de danscultuur in Groningen.

De oudste bedrijfsterreinen van de stad Groningen

Piet Pellenbarg

De stad Groningen is altijd een mooi voorbeeld geweest van de klassieke stadsgeledingsmodellen die honderd jaar geleden werden ontwikkeld door de geografische school die wordt aangeduid als de 'Chicago school' of de school van de 'urban ecologists' (fig 1). Vooral het sector model van Hoyt, waarbij de industriële sector, in de tijd dat de moderne industrie opkomt, niet een gesloten ring rond de binnenstad vormt zoals in het model van Burgess, maar uitgroeit vanuit plekken bij de binnenstad langs uitgangswegen en kanalen naar het omgevende gebied, past uitstekend bij Groningen (fig 2).

Het model van Hoyt

We herkennen hier de industriële zones langs de Friese Straatweg/Reitdiep en het Hoendiep naar het Westen, en de industriezone langs het Winschoterdiep naar het Oosten. Vooral de laatste is geleidelijk aan zeer breed uitgewaaid. De oorspronkelijke aanzetten van deze industriële sectorzones zijn bij goed toekijken nog duidelijk waarneembaar. Dat is aan de ene kant de plek waar het Reitdiep van oudsher de stad bereikt, bij de Noordwesthoek van de Groningse grachtengordel (de zogenaamde 'Amelander kaap'). En aan de Zuidoostkant van dezelfde grachtengordel is het de plek waar het Damsterdiep de oorspronkelijke (natuurlijke) toevoerweg te water was, later aangevuld met het Winschoterdiep en het Eemskanaal. We kennen deze beide plekken nu als de zones rond de Noorder- en

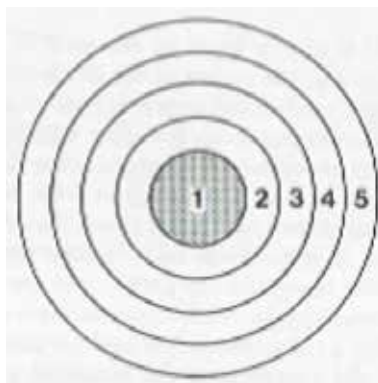
Oosterhaven. De Westerhaven werd later het punt van oorsprong van de zone langs het Hoendiep richting Hoogkerk.

De Noordwesthoek

Het model van Hoyt geeft – ook in de op Groningen aangepaste versie – ongewild de suggestie mee dat de ontwikkeling van de naar buiten uitlopende industriële 'wiggen' gelijktijdig zou zijn verlopen, maar dat is natuurlijk niet altijd precies zo gegaan, en in het geval van Groningen ook zeker niet. De eerste bedrijvigheid ontstond langs de oevers van de A, bij de oostelijke oever (de Hoge der A) waar meerdere bierbrouwerijen stonden die het water uit de A of de stadsgracht gebruikten, waar dan ook voorschriften golden om die schoon te houden. Andere bedrijvigheid huisde in de panden waar later het Scheepvaart-

De ringen bij Burgess:

1. Central business district
2. Industriële zone
3. Overgangszone
4. De zone van de werkende klasse
5. Residentiele zone.
(Daarbuiten eventueel nog 6. Forensen zone).

De sectoren bij Hoyt:

1. Central business district
2. Groothandel en lichte industrie
3. Wonen voor lage inkomens
4. Wonen voor midden inkomens
5. Wonen voor hogere inkomens

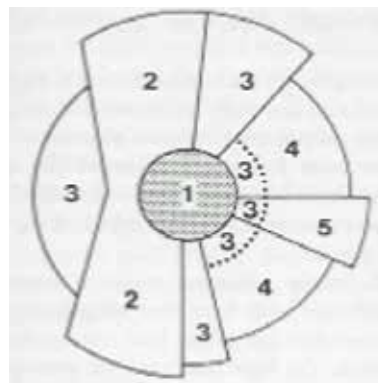

Fig. 1 Het concentrische zones model van Burgess (links) en het sector- of 'wiggen' model van Hoyt (rechts).

Groningen als sectormodel

LKW, MKW, HKW: Woonzones van resp. Lagere, Midden- en Hogere sociale klassen.

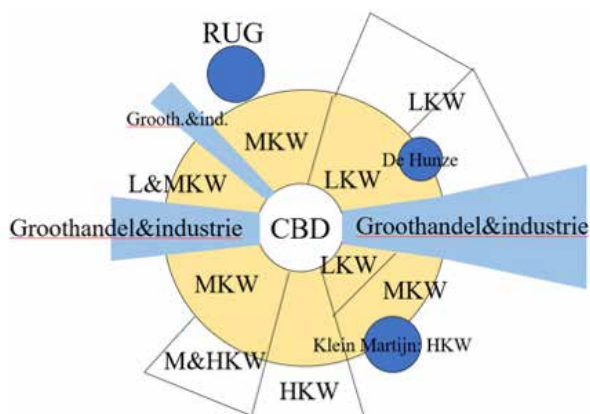

Fig. 2 De stad Groningen 'à la Hoyt', met industriële sectoren langs Friese straatweg en Hoendiep naar het Westen, en langs het Winschoterdiep naar het Oosten

museum was gevestigd (straks wordt dat het Museum aan de A). De Hoge der A ontwikkelde zich geleidelijk meer tot een woonbuurt voor rijke kooplieden. Verder 'naar buiten' langs de oude loop van de Hunze vond je in de pre-industriële tijd verder nog productie van baksteen (onder andere voor de bouw van de Martinikerk).

De echte 'industriegebiedjes' waar de drie wiggen à la Hoyt beginnen zijn van wat later datum, en dan is het gebied rond de Noorderhaven de oudste van het drietal. Vandaag de

Fig. 3 Scheepswerf aan de Noorderhaven, gezien vanaf de stadswal in zuidelijke richting. De masten links zijn van schepen in de Noorderhaven, de molen staat in de Kranedwinger. Schilderij op doek door J.E. de Groot. Bron: A.T. Schuitema-Meijer. (1976) Album van Oud-Groningen 1750-1880. Groningen, Tjeenk Willink bv en Bouma's Boekhuis

dag zien we hier nog steeds de grote oude pakhuizen (nu ingericht als woongebouwen met appartementen) langs de Hoge en Lage der A en langs de Noord- en Zuidzijde van de Noorderhaven, die allemaal aan de vroegere functie herinneren. Maar oorspronkelijk waren er niet alleen pakhuizen voor opslag, maar was er ook industriële bedrijfsbebouwing. Interessante informatie daaromtrent vinden we in het boek van Bijma (2019) over zijn huis aan de Zoutstraat¹. Aan die Zoutstraat was van 1664 tot 1903 een provinciaal spinhuis (vroeger heette die straat Spinhuisstraat!) en van 1658 tot 1898 was er een zoutziederij. Van 1733 tot 1847 stond er nog een suikerraffinaderij. Er was ook scheepsbouw, van 1634 tot 1886, op de werf van de WIC (West Indische Compagnie) aan het Slijkgat, een haventje dat grensde aan de Noorderhaven (fig. 3). De naam van de Werfstraat (de eerste zijstraat van de Noorderhaven vanaf het Noorderplantsoen gerekend) herinnert hier nog aan. Er waren in het gebied ook enkele molens (korenmolens, en een houtzaagmolen). Later stond er ook een melkfabriek.

De Zuidoosthoek

De tegenhanger van het oudste Groningse industriegebiedje bij de Amelander kaap vinden we aan de Zuidoostkant van de binnenstad, bij de Winschoterkade. Daar zijn we op de plek – de Oosterhaven – waar de oude vaarwegen naar Noord en Oost (Damsterdiep en Winschoterdiep) raakten aan de grachten gordel rond de binnenstad. Hier begint de industriële ontwikkeling een fase later, als in het laatste kwart van de 19e eeuw de infrastructuur van de moderne tijd beginnen te ontstaan: de aanleg van de spoorwegen (Groningen-Leeuwarden 1866, Groningen-Hoogezand 1868, Groningen-Assen 1870) en het nieuw gegraven bredere Eemskanaal naar Delfzijl (1876). Dan pas wordt de Oosterhaven in gebruik genomen (en aan de andere kant van de stad de Westerhaven).

Aan beide zijden (Noord en Zuid) van de Oosterhaven stond vroeger bedrijfsbebouwing. Diverse oude pakhuizen staan er nog steeds. Op het westwaarts uitstekende 'kaapje' tussen de aanzet van het Winschoterdiep en het Eemskanaal, aan de Zuidkant van de Oosterhaven dus, domineren nu de beide door Koolhaas ontworpen appartementengebouwen die daar zijn gezet als

¹ Rienk Bijma, Een deftig huys met een fraay Hoff. De geschiedenis van een oud Gronings huis en het omringende havenkwartier. In Boekvorm, Assen 2019

Fig. 4 De Oosterhaven, Groningen. Hardkrijt tekening van George Martens, 1935

visuele afsluiting van de 'Verbindingskanaalzone'. Aan de westelijke kant van die zone vervult het appartementengebouw 'De Regentes' zo'n zelfde functie. De weg op het 'kaapje van Koolhaas' heet tegenwoordig om onduidelijke redenen 'De Brink'. Er staat hier nu meer nieuwe hoogbouw aan het water, zoals het appartementengebouw De Branding, en langs de zuidzijde van de Oosterhaven is ook een reeks oude patriciërs-huizen gespaard gebleven voor de ooit voorgenomen sloop. Tussen de Brink en de Griffeweg herinneren nog enkele vroegere pakhuizen zoals de 'Graansilo' (nu een restaurant) aan de bedrijvigheid van weleer. Er zal meer bedrijvigheid geweest zijn, waaronder ook voorzieningen voor het lossen en laden van de hier afmerende vrachtschepen. Op een tekening (fig. 4) van negentig jaar geleden (1935) van George Martens zien we daar iets van afgebeeld. De tekening biedt zicht op de Oosterhaven, met een schoener naast een drijvende kraan waarop een losinstallatie staat. Er is een schoorsteen te zien die rookt. Afgaande op de richting van de rookpluim, die van ons af lijkt te gaan, gecombineerd met de

Fig. 5 Het Verbindingskanaal (onder) en Eemskanaal (boven) omstreeks 1955. Bron: Gemeente Groningen (2014) Cultuurhistorische Verkenning binnenstad Groningen stad.

wetenschap dat we meestal zuidwestenwind hebben, mogen we aannemen dat we rechts op de tekening de zuidzijde van de Oosterhaven zien.

De ontwikkeling van het nu heel groot geworden groothandels- en industriegebied aan de oostkant van de stad begint pas na de aanleg van de nieuwe Hunzehaven en de Scandinavische havens (de Deense, Zweedse en Finse haven). Dat is vanaf 1959. De nieuwe havens liggen in het gebied langs het Winschoterdiep tussen de huidige Sontbrug en Ring Zuid) in de jaren vanaf 1959. Een luchtfoto uit 1955 (fig. 5) laat zien hoe leeg dat gebied daarvoor nog was. Van boven naar beneden op de foto zien we het Eemskanaal en het Verbindingskanaal. Naar rechts gaat het oude Winschoterdiep. Langs de zuidkant van het Winschoterdiep is de Graansilo zichtbaar, en een tegenoverliggend pakhuis dat er ook nu nog staat. Verder op de foto naar rechts en naar boven zien we twee bedrijven met een schoorsteen.

Fig. 6 Foto van de Oosterhaven in 2025. Rechts de appartementgebouwen van Koolhaas

Fig. 7 Kaart van het zuidoostelijke deel van de stad Groningen in 1935 en 2023 (overgenomen van 'Topotijdreis')

Op een foto van de tegenwoordige toestand op de Oosterhaven (fig.6) is van de situatie die Martens afbeeldde niet veel terug te zien, en de situatie is sowieso anders dan in 1935 omdat het Eemskanaal in 1963 aanzienlijk is verbreed. Daardoor is er ook ruimte gekomen voor de jachthaven die we nu links op de foto zien. Op de topografische² die corresponderen met de tijdstippen van de tekening en de foto (fig. 7) zien we overigens van die verbreding niet veel terug. Wel opvallend is te zien hoe dit ooit 'bedrijvige'

deel van de stad nu is komen te liggen in een 'oksel' van grote doorgaande routes door de stad, westelijk richting het station, noordelijk naar het UMCG, oostwaarts richting Hoogezand - Duitsland, en zuidwaarts richting Julianaplein, naar de A28 en A7. In die oksel tussen dat routeknooppunt en de Oosterhaven ligt het oude 'industriegebied' er nu bij als een rustig eilandje zonder doorgaand verkeer. Een ideaal woonoord met fraai uitzicht op de haven en de Martinitoren, voor pensionado's zoals uw schrijver.

²De kaarten zijn overgenomen uit het onvolprezen programma 'Topotijdreis' dat het Kadaster aan het Nederlandse volk aanbood in 2015, bij het tweehonderdjarig bestaan van het 'Topographisch Bureau', later de 'Topografische Dienst', die sinds 2004 onderdeel is van het Kadaster. Zie <https://www.topotijdreis.nl/>

Een wethouder die zijn werk graag voortzet

Een interview met Rik van Niejenhuis

Pieter Bootsma

De vorige keer toen we aandacht schonken aan gemeenteraadsverkiezingen in het Vriendenbulletin vroegen we de raadsleden in een gezamenlijk sessie naar hun opvattingen over de ruimtelijke ordening van de stad. Dit keer zijn we in het stadhuis op bezoek bij de wethouder van volkshuisvesting en ruimtelijke ordening, Rik van Niejenhuis, de dominerende figuur in de gemeente op dit beleidsterrein. Hij komt uit de wereld van de bouw: zijn vader was er in werkzaam en hij raakte geïnteresseerd in de bouw en de architectuur, een discipline die dicht bij de stedenbouw ligt. Hij studeerde bouwkunde aan het mbo/hbo en vervolgens planologie aan de universiteit van Amsterdam. Hij is nu vier jaar wethouder te Groningen.

Zijn lijsttrekkerschap van PvdA/Groen Links bij de verkiezingen brengt me bij de vraag hoe het toch komt dat de portefeuille van volkshuisvesting en stedenbouw altijd in handen is van de PvdA: "We hebben altijd gedacht dat als we deze portefeuille goed waarnemen we laten zien waar het ons in de politiek om begonnen is: de ongedeelde stad, iedereen moet meedoen, betaalbare woningen, een mooie wijk en goede voorzieningen. Ruimtelijke ordening en volkshuisvesting zijn instrumenten van grote waarde en een cruciaal instrumentarium voor ons publieke doel om iedereen mee te laten doen. Je ziet in het stedelijk landschap dat Groningen een socialistische stad is: er zijn geen verloederde, achterblijvende woonwijken en de wijkvernieuwing is onderwerp van de aanhoudende zorg van het stadsbestuur. We zijn wel in de loop van de tijd een meer bestuurlijk ingestelde partij geworden en minder activistisch maar onze idealen koesteren we nog steeds."

De regio Groningen-Assen als kersverse initieerregio

De onlangs door minister Mona Keizer gepubliceerde nota Ruimte en het weer verschijnen op het politieke toneel van het ministerie van ruimtelijke ordening maakte Van Niejenhuis blij: "Er wordt weer op landelijk niveau over ruimtelijke ordening gepraat en dat is heel nodig want ons land is dichtbevolkt. Er moet goed nagedacht worden over het ruimtegebruik want er woedt strijd over de ruimte." Hij verwijst naar de berichten over de Amerikaanse datacentra,

die de dag vóór ons gesprek plaats vond, in de kranten verschenen. De wethouder is ook heel blij met de aandacht voor de positie van de Regio Groningen-Assen (RGA) die als een van de drie initieerregio's van ons land wordt aangemerkt. We wisten wel dat de ministers Hugo de Jonge en later Mona Keizer heel veel kansen zagen voor de stad maar we wisten niet welke kant het op zou gaan. We hebben nu het initiatief genomen deze de zomer een groot symposium in Groningen voor te bereiden over de inhoud van het begrip 'initieerregio'. We gaan samen met de mensen van het departement de inrichting van de regio Groningen-Drenthe ontwikkelen waarbij ze gezegd hebben dat ze naar ons toe komen. Onze keuze is dat het leefklimaat voorop komt te staan. De crisis in de volkshuisvesting dreigt er toe te leiden dat alles zich richt op de huizenproductie en wij vinden dat er sprake moet zijn van een geïntegreerde ontwikkeling. Alleen woningbouw in een hoog tempo moet niet, je moet onderwerpen als water en groen en de ruimtelijke ordening meenemen anders krijg je een onvoldoende resultaat. De bestuurlijke samenwerking in de RGA is relatief eenvoudig opgezet en loopt al dertig jaar goed: we hebben niet eens een rechtsvorm. Zodra je bovenbestuurlijke organen creëert als een openbaar lichaam krijg je botsingen over wie wat waarover te zeggen heeft en dat kost heel veel energie."

Resultaten van het beleid van de gemeente

"Het beleid kent lange lijnen die van de ene

naar de volgende vierjarenperiodes van de gemeenteraad doorlopen. Wat ik in de afgelopen vierjarenperiode waarin ik wethouder was graag had gewild is dat een aantal zaken sneller waren gegaan: zo de gebiedsontwikkeling die nog niet op stoom kwam. Liever waren we er een jaar eerder mee begonnen. We hadden 1500 huizen willen bouwen en het zijn er 1000 geworden. 'Korenwolf-incidenten' waarin de aanwezigheid van beschermde dieren de uitvoering van een project ophouden zie ik als een gegeven: beschermd is beschermd. Onbeschermde dieren zijn niet zo bepalend in alle fasen van de planvorming. In het verkiezingsprogramma van onze partij voor de komende vier jaar wordt als vanouds ingezet op het voortzetten van de wijkvernieuwing. Die past bij de ongedeelde stad waarbij aandacht is voor de hele stad. We willen in de komende vier jaar er 6000 woningen bij bouwen, aantrekkelijke woonruimtes voor ouderen realiseren waardoor tevens doorstroming in de grotere woningen optreedt en investeren in betaalbare woningen. En de Koopgarantregeling willen we uitbouwen zodat meer mensen er gebruik van maken.

Als we deelnemen aan de komende coalitie zal in het coalitieakkoord in ieder geval sprake moeten zijn van investeren in de wijken en moet aan het beleidsuitgangspunt dat iedereen mee doet worden vastgehouden. En er moet tempo worden gemaakt met de huizenbouw." Van Niejenhuis hoopt er in de volgende gemeenteraadsperiode wederom als wethouder van volkshuisvesting en ruimtelijke ordening bij te zijn.

Raad en wethouder

De wethouder blijkt voorstander van coalitievorming en coalitieprogramma's. "Dat geeft het beleid van de gemeente continuïteit en stabiliteit. Je hoeft niet steeds naar meerderheden op zoek. Er zijn gemeenten waar het beleid iedere vier jaar weer verandert. We hebben in Den Haag de reputatie dat we tien tot vijftien jaar vooruit denken". Als ik hem voorhoud dat als de komst van het minderheidskabinet tot succes leidt, dat wel eens van invloed kan zijn op het voortbestaan van het verschijnsel van het coalitiecollege beaamt hij dat een beetje *contre coeur*. Hij vindt wel dat de coalitievorming niet voortdurend tot verongelijkte partijen in de Raad moet leiden.

"Ik doe mijn best dat te voorkomen door ruimte te bieden voor initiatieven van oppositieleiden en geef mijn medewerking bij het voorbereiden van moties door leden van de oppositie. Ik ben wethouder van de hele stad en niet uitsluitend van de PvdA". We krijgen het ook over de inbreng van de raadsleden tijdens de Raadszittingen. Het viel me bijvoorbeeld op dat bij de Raadszitting over het Koersdocument, de laatste voorbereiding op het opstellen van de omgevingsvisie, de Raad de kans niet greep om de inrichtingsprincipes en de structuren van het omgevingsplan die in de visie zullen worden vastgelegd aan de orde te stellen. Dat viel de wethouder ook op: "Ik zal de nieuwe Raad de gelegenheid geven nog een keer over die principes te spreken voor we de omgevingsvisie opstellen, ik heb er alle belang bij de Raad hierbij te betrekken."

Dak- en thuislozenopvang in de binnenstad

De zoektocht naar een plek voor het vestigen van een accommodatie voor de dak- en thuislozenopvang speelt zich af in de binnenstad waar de dak- en thuislozen altijd naar toe trekken. Het is een lastige opgave. Dat blijkt nu het stadsbestuur zijn oog heeft laten vallen op een fraai en aanzienlijk pand aan de westzijde van het Nieuwe Kerkhof dat naast de dak- en thuislozenopvang die het pand voor één derde nodig zal hebben, ook voor andere functies kan worden benut. In de bewonersbijeenkomsten die de gemeente organiseert blijkt de weerstand tegen de keuze van de locatie die onrust en gevoelens van onveiligheid oproept. In de bijeenkomsten wordt er voor gepleit eerst een veiligheidsplan op te stellen dat het gevoel van onveiligheid bij bewoners kan wegnemen vóór de locatie wordt bepaald. Wethouder Van Niejenhuis vindt dat er een besluit moet worden genomen zodat over de locatie geen onzekerheid blijft voortbestaan om vervolgens een veiligheidsplan vast te stellen met afspraken hoe in allerlei situaties te handelen.

Bouw en Nieuw

Hieke Oosterom

Bouw en Nieuw' klinkt als een breed thema en dat is het ook. De aanleiding voor dit artikel is dat ik sinds december vorig jaar als nieuw lid deel uitmaak van de redactie van het Vriendenbulletin. Mijn naam is Hieke Oosterom en mijn interesses zijn techniek, bouwkunde, bouwkunst, architectuur en wetenschap. Als ik onderweg ben op de fiets door de 'provincie Grunn' of te voet 'op pad door de stad' vermaak ik mij met om mij heen kijken. Wanneer mijn oog ergens op valt stop ik om foto's te maken. Het voelt als een eer om aan de hand van deze foto's informatieve artikelen te schrijven. Vandaar mijn bijdrage(n) aan het bulletin en deze keer wat meer over mijzelf. Mijn meest recente werkervaring is ruim 20 jaar in de waterbouw als projectleider en inmiddels werk ik voor mijzelf. Van huis uit ben ik chemisch technologisch ingenieur, echter wellicht was bouwkunde beter geweest, gelet op interesses en waar ik enthousiast van word. Deze achtergrond zie ik ook aansluiten bij de doelstellingen van het bulletin en zo tracht ik als vrijwilliger waarde toe te voegen aan de ontwikkeling hiervan.

Heerenhuis aan de H.W. Mesdagstraat

Sinds het jaar 2000 woon ik in een herenhuis aan het eerste (oostelijk) deel van de H. W. Mesdagstraat in de Schildersbuurt, een stadswijk tegen het centrum van de stad Groningen aan, enkele minuten lopen vanaf de Westervhaven. De eerste bebouwing startte rond het jaar 1900, aan het begin van de straat. Rond 1925 was het laatste deel van de straat aan de beurt om bebouwd te worden. Architectuur, wat te zien is als de combinatie van bouwkunde en bouwkunst, kenmerkt zich in deze buurt door de bouwstijl van die tijd, wat het meest lijkt op Jugendstil of Art Nouveau, net wat ingetogener dan wat van elders bekend is. Dit artikel beschrijft het huis waar ik woon en enige achtergrond hierbij. Denk aan gegevens over de bouwstijl en een toelichting op het proces van het bouwen van het huis.

Bouwmeester Roffel

Het huis is gebouwd door de architect F. Roffel, die in deze straat en buurt meerdere panden heeft gebouwd, de meeste gelegen in het eerste deel van de straat, maar ook elders in de buurt. Architect of bouwmeester Roffel heeft 'dit eigen Heerenhuis' gebouwd in 1905-1906 in een serie van drie huizen die naast elkaar gelegen zijn: 'het eigen huis, een (bijna) gespiegeld huis en een dubbel zo groot herenhuis'. In een drietal dus, wat ook op individuele bouwtekeningen is te zien. Voorafgaand aan de bouw van deze huizen zijn ontwerptekeningen opgesteld en berekeningen uitgevoerd. In die tijd werden dergelijke ontwerpen afgedrukt op een 'blauwdruk', een 'blauwe versie' van een bouwtekening of (uitgewerkt) bouwplan toen 'witte kopieën' nog niet bestonden. Het had met druktechniek van die tijd te maken, bouwtekeningen in die typerende

helblauwe kleur. De bouwtekening geeft diverse details van de bouw en het ontwerp in oorspronkelijke situatie. Het aardige aan bouwtekening of het bouwplan is dat voorgevels van alle drie de huizen op de tekening staan en dat deze tekening tevens gegevens van het gespiegelde 'Heerenhuis' levert en van diverse bouwdetails en constructies binnenshuis. Het was voor mij aanleiding om mee te schetsen bij de renovatie van de woning. Het is interessant zo'n bouwtekening te lezen van het eigen huis.

Bouwstijlen

De bouwstijl, meest bekend als Jugendstil of Art Nouveau, komt vrij veel voor (in heel Europa). Het is architectuur die zich kenmerkt door een bouwstijl met o.a. gebogen (organische) vormen

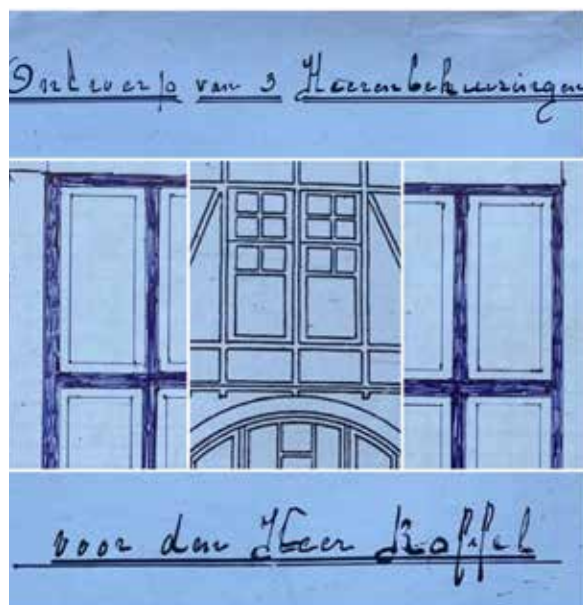

Foto 1. Samengestelde foto met elementen van de originele bouwtekening van het huis en ook eigen schetsen.

Foto 2. affiche slaoliestijl Jan Toorop.(fragment)

en patronen, maar tegelijkertijd ook strakkere lijnen en 'lijnspeel'. Dit is ook wat ik er in zie als ik er hier in de buurt naar kijk als is die dan zoals gezegd wat minder uitbundig dan elders, mogelijk i.v.m. de bouwkosten. Kenmerken zitten, zie ik, in details zoals verschillende kleuren bakstenen in patronen, glas-in-loodramen en bijbehorende patronen en/of verdelingen van grote ruiten in of met kleine ruitjes. Ook erkers en balkons zijn kenmerkende elementen van deze bouwstijl, net als de gebogen (organische) vormen en rondingen, in zowel ramen en ruiten als in tegels en plateau's die op gevels zijn te zien. Het heeft mijn interesse gewekt om op zoek te gaan naar nadere informatie over deze bouwstijl en architectuur.

Architectuur is een vakgebied waarin volgens Vitruvius (ca 85-20 BC) de volgende waarden van belang (zouden moeten) zijn: schoonheid (venustas), stevigheid (firmitas) en bruikbaarheid (utilitas). Dit heb ik niet zelf verzonnen, maar op internet gevonden. Architectuur gaat voor een balans tussen deze drie elementen. Smaken verschillen: 'we vallen niet allemaal voor hetzelfde', maar de Jugendstil raakt mij wel, elke keer weer. Tegenwoordig wordt een vierde element aan de drieslag van Vitruvius toegevoegd, namelijk duurzaamheid, in de betekenissen van lang meegaand, zodat renovaties 'zo mooi mogelijk' worden gerealiseerd waarmee naar mijn idee ook aansluiting van de Vitruviaanse elementen van de Vrienden van de Stad is gevonden, namelijk ruimtelijke kwaliteit in de zin van belevingswaarde, gebruikswaarde en toekomstwaarde (met een toelichting op dit laatste begeef ik me mogelijk op een terrein dat niet primair het mijne is).

Jugendstil, Art Nouveau of Catalaans modernisme

De Jugendstil was tussen de jaren 1890 tot ca. 1915 populair in heel Europa, niet alleen in bouwwerken maar ook in gebruiksvoorwerpen. Dit laatste vanuit een achtergrond van mechanisatie en nieuwe mogelijkheden van productie. Denk

bij decoratieve gebruiksvoorwerpen bijvoorbeeld aan sierlijke lampen, bewerkte houten meubelen en overig ameublement (huisraad), iedereen is hiervan wel op een of ander manier iets bekend. Zo 'vertaal' ik hier wat ik al zoekend op internet tegenkom. Jugendstil is ontstaan in Duitsland en in Frankrijk heet deze stijl Art Nouveau. De stijl is geïnspireerd op o.a. de (organische) natuur en kenmerken zich hiernaast ook door (strakke) lijnen en lijnspeel. Het werken met 'lijnspeel' en minder ingewikkelde details was wellicht minder bewerkelijk. In Spanje, o.a. bekend van Gaudi in Barcelona, wordt deze bouwstijl Catalaans Modernisme genoemd.

Horta en Gaudi

Beroemde buitenlandse 'bouwmeesters of architecten' die in deze stijl(en) werkten zijn Horta (België) en Gaudi (Spanje). Zij kenmerken zich, zie ik, door de (meer) nadrukkelijke aanwezigheid van organische vormen ten opzichte van het 'lijnspeel', wellicht een (nader te onderzoeken) verschil 'in producten' Art Nouveau en Jugendstil of Catalaans Modernisme? Art Nouveau is in Frankrijk ontstaan als gevolg van een samenwerkingsverband van o.a. kunstenaars, architecten, meubelmakers, ontwerpers van glaskunst en andere decoratieve gebruiksvoorwerpen. Deze (kunst)stroming heet 'École de Nancy' of de 'School van Nancy'. In Spanje zijn er de beroemde bouwwerken van Gaudi, met o.a. Park Güell en de Sagrada Familia. Maar in Barcelona zijn ook diverse andere huizen een bezoek waard zijn (althans dat is mijn ervaring). In Nederland werd deze stroming ook wel 'Nieuwe Kunst' genoemd (de letterlijke vertaling van Art Nouveau). Niet iedereen vond deze stroming destijds even 'geschikt en chique' en daardoor werd er ook 'persiflage of commercie' van gemaakt. Bekend is het etiket van Delftse slaolie in deze stijl, een affiche van Jan Toorop voor Calvé, producent van slaolie, daardoor ook 'slaoliestijl' genoemd. Van (latere jaren) dateren ook etiketten van soortgelijke producten en affiches in deze vergelijkbare stijl(en). Een anekdote nog: in huis heb ik een flesje slaolie afkomstig van de zolder van mijn opa en oma waar zij in de oorlog 'deze slaolie' in opslag hadden als noodvoorraad en klaarblijkelijk toen niet volledig gebruikt.

Schildersbuurt in Groningen

Terug naar de Schildersbuurt in Groningen laat ik zien wat ik mooi vind in de directe omgeving van de herenhuizen en de meest nabij gelegen huizen in de buurt, mits passend in mijn composities van deze elementen (zie de foto's). Voor mij zijn de mooiste elementen van de huizen de gekleurde

Foto 3, gekleurde bakstenen, in de buurt 'karakteristiek en gespot'.

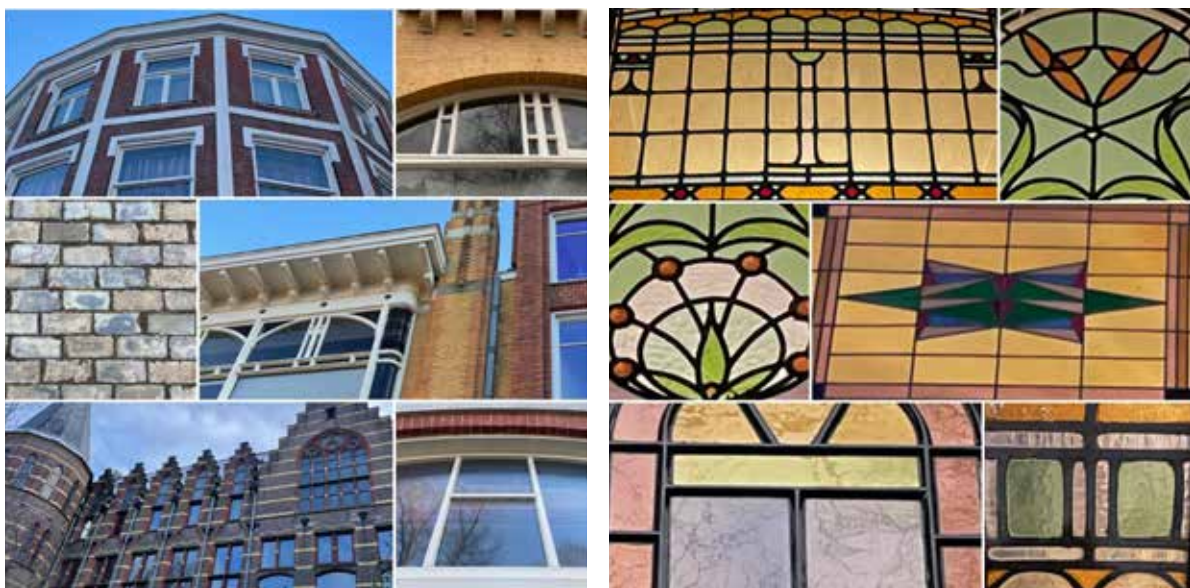
bakstenen, ruitverdelingen en uiteraard de glas-in lood-ramen, dit naast gevels en de verschillen in ontwerpen van deze 'rijtjeshuizen'.
 Bouwstijl kenmerkt zich buitenshuis door het gebruik van deze verschillende kleuren en soorten bakstenen overlopend in elkaar en ook door meerdere typen gevels, in dezelfde stijl, maar telkens net anders afhankelijk van architect en ontwerp. Ook o.a. bewerkte houten deuren, al dan niet met ruitjes van geslepen glas, en het sieraadwerk zijn kenmerkend. Het levert in ieder geval mooie kijkjes van en zicht op de straat op en op de glaskunst van de huizen, vooral in het donker of bij schemering komen de glas-in-lood ramen goed tot hun recht. Het maakt de straat voor mij tot favoriet in deze buurt.

Volgende bouwstijlen

Jugendstil, Art Nouveau, Catalaans modernisme of 'Nieuwe Kunst' is opgevolgd door de Art Deco bouwstijl, die geldt voor de periode vanaf ca. 1920 tot ca. 1930. Hier in de buurt kijkend zie ik de genoemde bouwstijlen ook wel wat door elkaar lopen en in een wat latere periode ook wel wat weghebben van de weer uit een wat latere periode 'Amsterdamse School' (en dan in Groningen). Wellicht is het de persoonlijke smaak van de architecten geweest met hun interpretaties van de drie elementen. Het is in ieder geval een interessant onderwerp om verder uit te diepen, ook al zijn de architecten van deze buurt niet zo beroemd als Horta, Gaudi of de 'Amsterdamse School', ze verdienen misschien wel wat meer aandacht voor hun 'Nieuwe Stijl', zoals de gemengde 'nieuwe' stijl van 'oude' bouwstijlen ook gezien kan worden en dit in de eigen buurt, in Groningen, elders in het land of verder Europa in. Een vervolg wat mij betreft om nader op terug te komen. Mijn H.W. Mesdagstraat is slechts voorbeeld van wat er in de buurt en stad allemaal is te zien.

Geraadpleegde boeken en websites:

Beno Hofman (2000) *De Schildersbuurt & West End, Beeldverhaal van een Groninger stadsdeel Noordboek*, Leeuwarden
 Wikipedia, Google AI. Samengestelde foto's zijn door mij gemaakte foto's die verwerkt zijn in de Samsung Collage App.

Naar een nationale omgevingsvisie en een Gronings-Drentse schaal-sprong (de Nota Ruimte)

Pieter Bootsma

Op 26 september 2025 maakt de minister de Ontwerp-Nota Ruimte bekend, het concept voor de Vijfde Nota over de ruimtelijke ordening van ons land. De reeks begint in 1960. De roemruchte Tweede Nota van 1966 voorspelde dat de stad Groningen in het jaar 2000 van 300 000 tot mogelijk 500 000 inwoners zou tellen, een voorspelling die het stadsbestuur aanleiding zal geven tot de gedachte van een veel grotere binnenstad ten koste van de Hortusbuurt. De volgende nota's dateren van 1974 en 1988 (met de Vierde Nota Extra 1991). Dan dooft het vuur van de maakbare samenleving en verdwijnt in 2010 zelfs het departement dat voor deze nota's verantwoordelijk is, het departement van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening. Het is alsof Nederland af is. Belangrijke reden is ongetwijfeld de alsmaar afnemende bevolkingsgroei.

De omslag

Na 2020 zal er weer sprake zijn van een snelle bevolkingsgroei ten gevolge van loskomende immigratiestromen (asiel-, kennis- en arbeidsmigratie). De Staatscommissie Demografie voorspelt zelfs een bevolkingsgroei van 4 miljoen tot 22 miljoen inwoners in 2050 als de overheid niet ingrijpt. Ons land wordt geconfronteerd met oplopende woningtekorten, gebrek aan ruimte voor bedrijvigheid, congestie op het elektriciteitsnetwerk, spanning tussen natuurdoelen en de agrarische sector. Nieuwe opgaven in de ruimtelijke ordening rijzen vanwege de klimaatverandering en de tekortschietende kwaliteit van lucht en water. Kortom, de tijd is daar dat het rijk de regie over de ruimtelijke inrichting van onze fysieke leefomgeving herneemt. In 2022 verschijnt er weer een minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening ten tonele, in 2024 gevolgd door een zelfstandig departement. Hoe de overheid zich de regie voorstelt valt te lezen in de meer dan 350 pagina's tellende Ontwerp-Nota Ruimte. Als motto voor het ontwikkelen van het ruimtelijk beleid tot 2050 geldt 'Elke regio telt': elke regio draagt bij vanuit eigen kracht en kwaliteit.

Bij zijn beleid wil de overheid uitgaan van drie principes:

- een efficiënt, meervoudig ruimtegebruik met functiecombinaties in hetzelfde gebied;
- de bestaande gebiedskenmerken staan centraal en worden beschermd en benut en bij nieuwe ruimtelijke kwaliteiten wordt gewerkt met lokaal en regionaal passende oplossingen;
- zoveel mogelijk wordt voorkomen dat er wordt afgewenteld op andere gebieden en toekomstige generaties. Daarbij zal de actieve rol van de overheid per regio kunnen verschillen.

Dit alles moet leiden tot een Nederland met plaats voor mens en natuur, een toekomstbestendige economie, een sterke landbouwsector en lagere maatschappelijke kosten.

Ruimte in Nederland

Voor wonen, werken en voorzieningen is steeds meer ruimte nodig. Er staat een hoge druk op de ruimte: zo wordt voorzien in een groei van de woningvoorraad tot 2050 – uitgaande van een gematigde groei – van 20% van de totale wo-

ningvoorraad oftewel 1,5 miljoen woningen. Hoe dit op te vangen? Bij de metropoolregio's dient ruimte voor bedrijven en woningen gevonden te worden in campussen. Er moet compact worden gebouwd en 'stedelijk' oftewel hoger gewoond – bevorderlijk voor de stedelijke kwaliteit – en er worden in de Nota Ruimte nationale en regionale grootschalige woningbouwlocaties aangewezen. Bij de middelgrote steden dient binnenstedelijke verdichting op te treden – alweer: bevorderlijk voor de stedelijke kwaliteit – en ruimte gevonden te worden voor wonen en werken, dicht bij stations en opritten van snelwegen. Nationaal of regionaal kunnen bij deze steden eveneens terreinen voor grootschalige woningbouwlocaties binnen de stedelijke contour – of direct daaraan aansluitend – worden aangewezen. Overal in ons land is 'een wijkje er bij' (max. 100 woningen) toegestaan, overigens wel passend in de ruimtelijke context. Ook kleine kernen en dorpen moeten verdichten en aansluiten op de bestaande bebouwing. Zo, aldus de verwachting in de nota, blijft er ruimte voor de landbouw en de natuur.

De visiekaart van 2050

De nota beschrijft ons land in het jaar 2050 als een van de meest dynamische delen van Europa. Mensen en bedrijven komen af op de banen en op de goed opgeleide beroepsbevolking en goede infrastructuur. De kwaliteit van leven in onze aantrekkelijke regio's en steden is hoog. De mensen beschikken er over veel mogelijkheden tot persoonlijke ontwikkeling. De trek van mensen en bedrijven naar de metropoolregio's Amsterdam, Rotterdam-Den Haag, Utrecht en Eindhoven vormt de motor van een ontwikkeling waarvan heel Nederland profiteert. Het ruimtelijk resultaat is ingetekend op de visiekaart van het Nederlandse grondgebied in 2050. Op de kaart zijn brede corridors te zien met spoorlijnen en wegen en knooppunten, bestemd voor het personenvervoer van de metropoolregio's naar overig Nederland en naar het buitenland. De corridors van het goederenvervoer volgen vanuit de regio's Amsterdam en Rotterdam overeenkomstige routes met als startpunt de zeehavens. De corridors met het spoor vanuit de metropoolregio's van Holland naar Groningen en verder naar Duitsland staan als 'gewenst' op de kaart. De stedelijke knooppunten in ons land met een concentratie van wonen, werken en publiekstreckende voorzieningen zijn opgenomen in een netwerk van regionale verbindingen. Het patroon in 2050 van de spreiding van de vestigingsplaatsen van bevolking en bedrijvigheid (de metropoolregio's en het netwerk van stedelijke knooppunten) lijkt hiermee niet veel anders dan dat in 2025. Daarmee is het

gevoerde beleid tot 2050 in overeenstemming met het tweede principe dat de overheid in het ruimtelijk beleid wil aanhouden.

Het aanzien van het landschap in 2050

Bij nauwkeurige waarneming doen zich in 2050 wel degelijk verschillen voor in vergelijking met het heden. Er is in het hele land veel meer hoogbouw en veel meer kleine woningen die nodig zijn voor de groei van éénpersoonshuishoudingen. Nieuwe wijken zijn groen maar wel compact gebouwd en gesitueerd op goed bereikbare plekken. De dichter gebouwde steden en dorpen zijn aan hun rand ruimer opgezet maar aldaar wel voorzien van dagelijkse voorzieningen en met ruimte in de vorm van bedrijventerreinen voor de economie die overigens ook binnenstedelijk aanwezig is. Het landschap is toekomstgericht met meer ecologische kwaliteit, meer mogelijkheden tot recreatie en groene structuren langs beken en rivieren. De veranderende omgang met water en bodem, de voortgaande ontwikkeling van landbouw en natuur, heeft zijn sporen in het landschap nagelaten. De inrichting van straten en pleinen kan periodes van droogte beter aan.

De rol van de rijksoverheid

In het verleden hebben een aantal stedelijke regio's sterk geprofiteerd van de globalisering met de opkomst van kennisintensieve en hoogtechnologische bedrijven. Nu moet aan alle regio's perspectief worden geboden om vanuit hun 'eigen kracht en kwaliteit' en met hun eigen ontwikkelingsrichting ('ruimtelijke ordening werkt als ze aansluit bij autonome ontwikkelingen') bij te dragen aan een toekomstbestendig Nederland. Bij de regie die de overheid zich voorstelt te voeren over de ontwikkeling van het land tot 2050 vermeldt de nota de toepassing van vijf strategieën (*versterken, stimuleren, initiëren, transformeren en accommoderen*) en geeft voor elke regio aan welke strategie zal worden gevolgd.

- Bij de regio's Noord-Holland-Noord, Groene Hart, Zeeland, Rivierenland, Achterhoek, omgeving Harderwijk-Zeewolde, Zuidoost Drenthe, Noord Oost Polder en Friesland kiest de rijksoverheid voor de *versterkende* rol. Van deze regio's hebben volgens de Nota Noord-Holland-Noord, Friesland, Zuidoost Drenthe en Zeeland ruimte voor defensie, energie, transitie, innovatieve industrieën en woningbouw.
- De regio's Zwolle, Lelystad, de Stedendriehoek, Arnhem-Nijmegen, de Noord-Brabantse stedenrij (exclusief Eindhoven) en Noord- en Midden-Limburg worden *gestimuleerd* om 'in balans' verder te groeien (waarbij 'met

balans' er op bedoeld wordt dat 'wonen', 'werken' en 'voorzieningen' in balans moet en blijven). Overigens ligt het accent in het beleid wel op groei van de werkgelegenheid in deze regio's. Het zijn regio's die in de nabijheid liggen van het economisch kerngebied van Nederland en hun groei aan dat gegeven ontlend.

- Verder weg van het nationale economisch kerngebied liggen de *initieer-regio's* Groningen-Assen, Twente en Zuid-Limburg. Het zijn regio's met grote steden, veel bedrijvigheid, de aanwezigheid van universitair onderwijs, en een goede ligging t.o.v. het Europese hoofdnetwerk van snelwegen en spoorwegen. Voor deze regio's vervult het rijk een *initiëren* de rol om in samenwerking met deze regio's de nationale opgaven van woningbouw, energietransitie en mobiliteit er versneld uit te voeren. Mogelijk maken deze regio's daarvoor in hun ontwikkeling een schaa sprong.
- Een *transformerende* rol van de rijksoverheid wordt voorzien voor het ruimtelijk-economisch systeem van de Zuidelijke Randstad. Het zal een inzet zijn, gericht op het toekomstbestendig maken van de economie en de verstedelijking en het aantrekkelijk maken van de leefomgeving.
- De rijksoverheid *accommodeert* de sterke groei van economie en bevolking in de meest dynamische metropoolregio's van ons land, de regio's Amsterdam, Utrecht en Eindhoven door het faciliteren door de aanleg van voorzieningen en infrastructuur en het mogelijk maken van betaalbare woon- en bedrijfslocaties.

Wat bij deze opsomming nieuwsgierig maakt is hoe de invulling is van de rol/strategie die rijksoverheid concreet voor zich ziet. Ook de motivering van de rolkeuze is niet altijd helder: wat is er aan de hand met de regio bij de keuze van de rol die de overheid kiest? En komen alle regio's (ze moeten alle meedoen) in de Nota wel allemaal in beeld?

Regio Groningen-Assen, van een provinciale tot een initieer-regio met een schaa sprong als bonus

In 1996 gaan de provincies Groningen en Drenthe, de steden Groningen en Assen, de waterschappen en de omringende gemeenten een vrijwillig samenwerkingsverband aan: de regio Groningen-Drenthe. De thema's zijn economie, mobiliteit, ruimtelijke kwaliteit en wonen in de regio. De bedoeling is dat de economie wordt versterkt, de samenhang van het gebied wordt verbeterd door betere wegen en verbindingen en

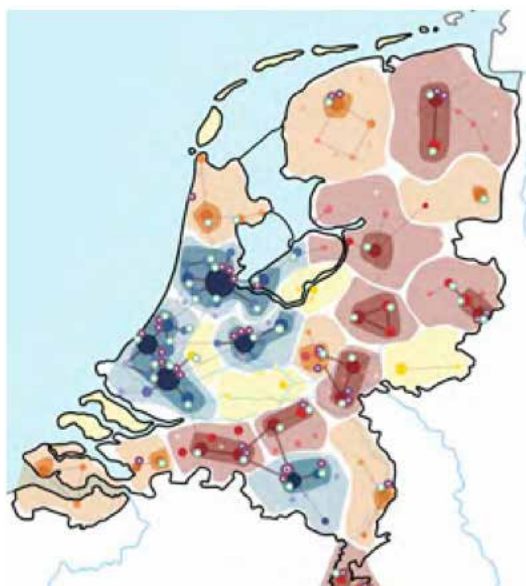
de kwaliteit van het landschap behouden blijft en zo mogelijk verbeterd. Dertig jaar later verschijnt de Ontwerp- Nota Ruimte. Het doel dat met de aanwijzing door de rijksoverheid van deze regio tot initieer-regio wordt gekoesterd lijkt als twee druppels water op het doel dat het samenwerkingsverband zich in 1996 stelde. De wethouders Van Niejenhuis en Staal van Groningen en Assen spreken dan ook van de 'erkenning' en van het ontdekken van de 'urgentie' van de regio Groningen-Assen door de rijksoverheid. Eindelijk is in Den Haag het kwartje gevallen. De ballen zijn niet alle meer gericht op de Randstad. De politieke keuze 'elke regio telt' die aan de Nota Ruimte ten grondslag ligt is hen uit het hart zijn gegrepen. De drie regio's die als initieerregio zijn aangewezen liggen aan de grens van ons land: hier is nog de ruimte om de nationale opgaven op het gebied van wonen en economie versneld aan te pakken. Vandaar dat de rijksoverheid hun ontwikkeling wil initiëren en deze samen met de desbetreffende regio's ter hand wil nemen. Het is een steviger rol dan de stimulerende rol die de overheid wil vervullen ten aanzien van de stedelijke regio's die dicht bij de Randstad zijn gelegen met als doel de ontwikkeling van deze regio's 'in balans' te houden. De beide wethouders zien het helemaal zitten met het initieer-initiatief van de rijksoverheid. Verwacht wordt dat de omvang van de bevolking en van de economie in de initieerregio's een 'schaalsprong' zullen maken. Het woord duidt zowel op de omvang als op de snelheid van de ontwikkeling. Dat kan niet gebeuren zonder dat de rijksoverheid de sprong subsidieert: Niejenhuis: "Als het Rijk ons initieerregio noemt moet het de planologische ambitie ook op volgen met middelen." De snelheid van de schaa sprong betekent niet dat de financiële ondersteuning niet langdurig moet plaats vinden. En de wensenlijst van beide heren blijkt lang en het moet dus om een aanzienlijke rijksinvestering gaan waarbij ze overigens voorrang geven aan de economische versterking. Zo brengt Groningen de wens in, binnen de contour van de stad tot 2040 20.000 tot 30.000 woningen te bouwen en Assen tot 2032 3750 woningen om er in de jaren daarna 10.000 aan toe te voegen. De mobiliteit moet bevorderd door de aanleg van een hoogwaardige doorfietsroute en van de Lely- en de Nedersaksenlijn, het spoorwegknooppunt Meppel moet opgelost en zes intercity's per uur moeten Groningen en Assen bedienen. Van Niejenhuis: "Onze economie leunt sterk op publieke sectoren als zorg, onderwijs en overheid. We moeten verbreden. De komst van kennisintensieve activiteiten zoals *AlFactory* helpt". Staal spreekt van de groei van Defensie als een kans voor Assen met zijn veilig-

heidscampus die studenten en werkgelegenheid oplevert. En wat de gebiedskwaliteit betreft, er moet zorg besteed worden aan het behoud van het landschap, aan Assen als de groenste stad van Nederland en aan de laagveenzone rond Groningen. Rijk en samenwerkingsverband zullen het beleid van de regio Groningen-Assen onder leiding van een stuurgroep sturen. Gestreefd wordt naar een beleid van integrale afstemming van wonen, economie en mobiliteit.

Men weet hoe het moet. Maar zal het ook gebeuren. Wordt de concept Nota Ruimte wel omgezet in beleid, gezien de prioriteit van het rijk in de investeringen voor de defensie-inspan-

ningen? Wordt alleen de Asser veiligheidscampus met zijn militaire connectie realiteit? Of zal de stip op de horizon van het jaar 2050, van een qua bevolking en economie sterk gegroeide regio net zo verdwijnen als de stip in het jaar 2000 met zijn hoge verwachting van het inwonertal van de stad uit de Tweede Nota van 1966?

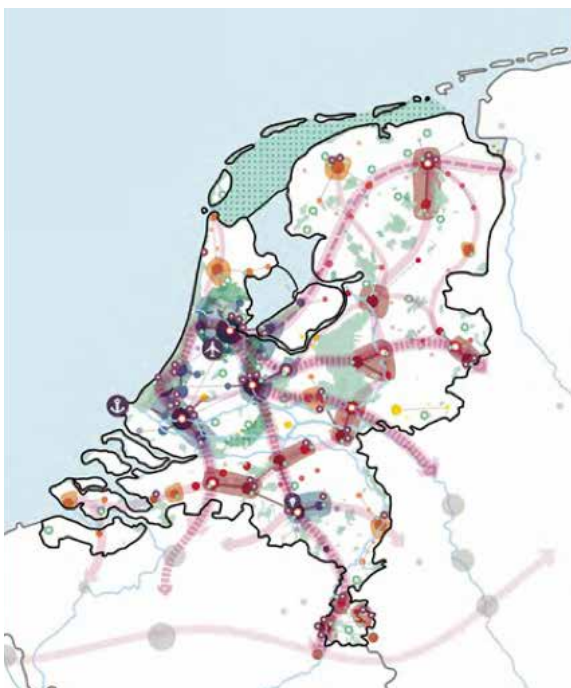
Geraadpleegd Regio Groningen Assen, stedelijk netwerk Nieuwsbrief RGA dec. 2025 met de bijlage met het verslag van het gesprek tussen de wethouders Van Niejenhuis en Staal

Wonen, werken en bereikbaarheid
Bouwsteen: sterke en onderscheidende regio's

- Kansen voor ontwikkeling van vier typen regionale systemen
- XL-regio
 - L-regio
 - M-regio
 - S-regio
- Voorzieningen en instellingen met regionale uitstraling
- Campussen en universiteiten
 - Brainport
 - Groen in en om de stad

Ontwerp-Nota Ruimte, september 2025, blz. 47

Wonen, werken en bereikbaarheid
Integrale themakaart

- Een ontwikkelgericht nationaal netwerk**
- (Inter)nationaal netwerk van verbindingen en knopen
 - Bestaande corridor spoor/weg
 - Gewenste corridor spoor/weg
 - Aangrijpingspunten op het (inter)nationale netwerk
 - Mainports (haven, luchthaven, brainport)
- Onderlinge verbondenheid van regio's en kernen**
- Hiërarchie van stedelijke gebieden
- Landschappelijke eenheden op (inter)nationale schaal**
- Waardevolle cultuurlandschappen
 - Nationale Parken en Natura 2000
 - UNESCO Werelderfgoedgebieden
- Sterke en onderscheidende regio's**
- Kansen voor ontwikkeling van vier typen regionale systemen
- XL-regio
 - L-regio
 - M-regio
 - S-regio
- Voorzieningen en instellingen van regionaal belang
- Campussen en universiteiten
 - Groen in en om de stad

Ontwerp-Nota Ruimte, september 2025, blz. 48

Zij leerden Groningen dansen: ontstaan van de theaterdans in Groningen.

Tom van der Meulen

Zondag 14 december 2025 werd Rietje Bijlholt's boek met bovenstaande titel in de Mennozaal achter de Doopsgezinde kerk gepresenteerd. Voor mijzelf een belevenis: ik leerde met de wereld van de dans een volstrekt nieuw universum kennen. De zaal was gevuld met mensen, ook op leeftijd, van wie je aan hun houding kon zien dat daaraan een geduchte oefening in dansen ten grondslag moest liggen. Dansen is goed voor de mensen, zo blijkt.

Bijholt begint haar boek met een schets van twee benaderingen: de vrije en natuurlijke dans van Isadora Duncan aan de ene kant en de ritmische gymnastiek van Emile Jacques Dalcroze aan de andere, beide begin van de twintigste eeuw. De eerste theateraal, de tweede pedagogisch van intentie. Op pagina 31 klinkt dit dilemma nog eens door met de enige kritische zin uit een lovende recensie (1936): "Het blijft altijd een aanvechtbaar iets of men in bepaalde gevallen van Rhythmische Gymnastiek dan wel van Dans moet spreken". Uiteindelijk komt dat dilemma ook in Rietjes eigen carrière tot uitdrukking: danseres maar ook trainster/choreografe in het topturnen, dat uiteindelijk ook leidde tot haar eerste boek (met co-auteur Theo Reitsma) *Van hier tot Tokyo*.

Het begin van het Groningse dansen ligt in een ontmoeting van de Groningse houthandelaar Jan Evert van Bruggen met Friedel Ulrich, dochter van de stationschef van Mayen (Duitse Eifel). Op de ontwikkelingen in het Groningse dansen, met drie vrouwen in de hoofdrol: Friedel, dochter Gretel ('je zat op Gretel') en Lily Rus (Terpsichoré) wil ik hier niet ingaan. Lees daarvoor het boek. Aardig is het te lezen dat Bijholt ook aandacht geeft aan de context ervan. Zo noemt zij Helmuth Plessner, hoogleraar sociologie, die als Duits vluchteling in Groningen een kleine maar actieve Duitse gemeenschap aantrof en regelmatig aan bijeenkomsten in Friedel van Bruggens woning/studio aan het Martinikerkhof deelnam. Ook leden

van De Ploeg waren er regelmatig te vinden, om tijdens de lessen te modeltekenen. Bijholt gaat uitvoerig in op de *faites et gestes* van de dansgemeenschap in Groningen en vult daarmee met dit boek een leemte in de kennis van een belangwekkend aspect van de geschiedenis van het culturele leven van Groningen.

Activiteiten voorjaar 2026

Onze lezingen worden mede namens de Groninger Archieven georganiseerd. Zie de site van Groninger Archieven <https://www.groningerarchieven.nl/actueel/agenda> waar ook de mogelijkheid bestaat om je aan te melden.

Groningen gebouwd met invloeden uit alle windstreken.

Op 19 maart zal Taco Tel (Monument en Materiaal) een lezing houden.

Het bouwhistorisch onderzoek richt zich op het onderzoeken van de gebouwen zelf omdat de manier waarop de huizen en materialen die daarvoor zijn gebruikt zijn gebouwd, veel zegt over de ouderdom en de ontwikkeling van de bebouwing. In Groningen bevindt zich bovengronds zo'n 8 eeuwen aan bouwgeschiedenis en dat is vanaf de straat niet altijd zichtbaar. Het onderzoek levert veel informatie over het bouwen en wonen in Groningen door de eeuwen heen waarbij de grote invloed vanuit het buitenland zichtbaar is. Aanvankelijk was Noord-Duitsland heel belangrijk, later kreeg Holland meer invloed. In de lezing wordt een bloemlezing gegeven van de onderzoeken uit de afgelopen 25 jaar en wordt het verband gelegd met tal van buitenlandse invloeden.

Wanneer:

Donderdag 19 maart.

Waar:

De lezing wordt gehouden in de Groninger Archieven, Cascadeplein 4.

Aanmelden: via de site van Groninger Archieven.

Tijdstip:

15:00 - 17:00 uur; toegang vrij.

De Scholtens op reis

Op 3 april zal Marieke Dwarswaard een lezing houden, georganiseerd door Stad en Lande i.s.m. de Groninger Archieven.

De lezing wordt georganiseerd door Stad en Lande in samenwerking met de Groninger Archieven.

Na afloop Algemene ledenvergadering Stad en Lande.

Wanneer:

Donderdag 3 april.

Waar:

De lezing wordt gehouden in de Groninger Archieven, Cascadeplein 4.

Aanmelden: via de site van Groninger Archieven.

Tijdstip:

18:30 uur; toegang vrij.

Altijd op de hoogte

Het Vriendenbulletin biedt veel, maar niet alles. Van activiteiten die na het afsluiten van de kopij worden ontwikkeld, zoals op dat moment nog niet tot rijpheid georganiseerde stadswandelingen, kunt u kennis nemen door de website van de Vrienden te raadplegen. Ook wordt u, *wanneer uw mailadres bekend is*, door email op de hoogte gesteld. Een goede reden om uw emailadres bij de Vrienden bekend te maken!

BOEKHANDEL GODERT WALTER

oude ebbingestraat 53 - 9712 hc groningen - 050 - 312 25 23 - info@godertwalter.nl - www.godertwalter.nl

Alle boeken over Groningen ook op: www.groningerboeken.nl

Erik Dorsman: Groningen
Architectuur Stad

€19,95

Groningen is al decennialang een belangrijke stad op het gebied van architectuur en stedenbouw. In de afgelopen jaren was er veelvuldig aandacht voor actuele projecten, zoals het Forum Groningen, de Kunstwerf, de vernieuwing van het stadhuis en de herinrichting van de Grote Markt – al duizend jaar het hart van de stad.

Maar Groningen kent architectuurschatten uit alle periodes, van de Martinatoren en middeleeuwse gasthuizen, tot negentiende-eeuwse graankathedralen, expressionistische sociale woningbouw en avant-gardistische paviljoens in de openbare ruimte. Buiten deze – en nog veel meer – architectonische hoogtenipt de gids ook de leukste horeca, stedelijke locaties in ontwikkeling en verborgen oases om tot rust te komen. Ook in een Engelstalige versie verkrijgbaar.

Hervonden Stad en Land
2025

€23,50

Deze 30^e editie van Hervonden Stad en Land is weer gevuld met een brede schakering aan onderwerpen. In de jaarverslagen archeologie, bouwhistorie en restauraties worden meerdere onderzoeken en panden belicht.

Archeologen vonden resten van de voormalige houtzaagmolen De Zaaijer, restauratiedeskundigen begeleidden de vernieuwingen in Huis de Beurs en de bouwhistoricus onderzocht een bijzonder koepelgewelf van beton uit de vroege 20e-eeuw vlakbij het Hoofdstation.

Henk Bakker: Henk Bakker
komt uit de bus, deel 2

€ 10,00

Henk Bakker speelde als kind al eens buschauffeur met de buurtkinderen, keek met ontzag naar de grote bussen en de stoere buschauffeurs, maar had nooit gedacht ooit zelf een echte buschauffeur te worden.

In drie delen beschrijft Henk Bakker het eerste kinderavontuur met de bus tot en met de laatste dag als buschauffeur.

Zijn werk als buschauffeur is de rode lijn met daarin spannende, routinematige belevenissen, de omgang met leuke en minder leuke passagiers, gebeurtenissen op straat met hier en daar een vleugje fantasie en waargebeurde uitweidingen naar aanverwante belevenissen uit zijn avontuurlijke leven.

Rietje Bijlholt: Zij leerden
Groningen dansen

€ 22,50

Hoe kon Groningen een dansstad worden? Vanaf 1985 tot en met nu zijn er professionele dansgroepen geweest. Drie vrouwen, pioniers, hebben daar een heel belangrijke rol in gespeeld. Over die drie vrouwen: Friedel van Bruggen, Gretel van Bruggen en Lily Rus gaat dit boek.

Rietje Bijlholt heeft als danseres deel uitgemaakt van die geschiedenis. Daarnaast heeft ze als trainer/choreografe een carrière in het topturnen gehad. Daarover is te lezen in het boek Van hier tot Tokio, geschreven door Theo Reitsma en Rietje Bijlholt.

Groninga

Stichting Vrienden van de Stad Groningen

De Stichting Vrienden van de stad Groningen is opgericht in 1984. We zetten ons in voor de ruimtelijke kwaliteit (belevingswaarde, gebruikswaarde, toekomstwaarde) van de stad Groningen. We vragen aandacht voor het historisch karakter van de gebouwde en ingerichte omgeving, voor zover dat de belevingswaarde ondersteunt.

Middelen die we inzetten: bijdragen aan meningsvorming over architectuur en openbare ruimte door middel van lezingen, debatten en excursies. Daarnaast participeren (mogelijk in overleg met andere partijen) in beleidsprocedures (overleg, zienswijzen, eventueel bezwaren bij gemeentelijk ruimtelijk beleid en het beleid van andere overheden).

We richten ons op de binnenstad maar geven daarnaast ook aandacht aan de stad Groningen als geheel en de ruimere context van de stad.

Hoe wordt u donateur?

U kunt u als donateur van de Vrienden van de stad Groningen opgeven bij bovenstaand correspondentieadres of via de website.

website: www.vriendenstadgroningen.nl
e-mail: info@vriendenstadgroningen.nl

Bank: NL06 INGB 0000 4473 73

Minimum donatie
€20,00 per jaar

Colofon

Bestuurssamenstelling

R.C.E. Neef (voorzitter)
C. J. A. Wessels, (secretaris)
H. van der Meij, (penningmeester)
P. J. E. Bootsma
E. M. Meisner
P. H. Pellenbarg
H.Th. van Veen

Redactie:

P. J. E. Bootsma
T. van der Meulen
H. Oosterom
P. H. Pellenbarg
H.Th. van Veen

Ontwerp en vormgeving:
MOTTOW, martijn otto wolf

Redactieadres:

H.W. Mesdagplein 6
9718 HR Groningen
Tel 050 5890776
meulen1@xs4all.nl

Kopijdatum nummer 124:

1 juni 2026